

УДК 811.161.2'282.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-5>

ВІДОБРАЖЕННЯ ЛЮБОВІ ДО ЗЕМЛІ ЯК МЕНТАЛЬНОЇ РИСИ УКРАЇНЦІВ У СХІДНОСТЕПОВОМУ ГОВІРКОВОМУ ТЕКСТІ

REFLECTION OF LOVE FOR THE LAND AS THE MENTAL FEATURE OF THE UKRAINIANS IN THE EASTERN STEPPE DIALECT TEXT

Дворянкін В. О.,

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української філології

Маріупольського державного університету;

доцент кафедри мовних та гуманітарних дисциплін

Товариства з обмеженою відповідальністю «Технічний Університет «Метінвест Політехніка»

У статті розглянуто особливості мовних ресурсів для вираження любові до землі як ментальної риси українців на матеріалі діалектного монологічного тексту-спогаду, зафіксованого 2012 року в східностеповій говірці села Красноармійське Новоазовського району Донецької області (нині – село Хрещатицьке Новоазовської міської громади Кальміуського району Донецької області (окуповане з 2014 року)) від мешканця (пенсіонера) Гамалія Миколи Андрійовича, 1949 року народження, освіта – 8 класів.

Мета розвідки – опис вербальних засобів для вираження любові до землі як риси української ментальності на зазначеному вище матеріалі. Джерелом студії стала віртуальна фонотека мовлення конкретного говірконосія.

Любов до землі як один із сегментів українського менталітету в поданому фрагменті східностепового дискурсу відображена як любов до городництва. Вирощування рослинницької сільськогосподарської продукції (овочевих культур) є копіткою справою, яка потребує значних зусиль у певних кліматичних умовах, зокрема в засушливому східностеповому регіоні. Виділено такі вербальні засоби вираження любові до землі як ментальної риси українців: номінації овочевих культур як складник сільськогосподарської лексики; речення з дієслівними формами *л'убл'у зан'їматис'*, *зан'їмайус'* разом із субстантивованим займенником *цим* та прислівником *даўно*, які безпосередньо сигналізують про потяг до улюбленої справи; повтори; речення; дієслівні форми; дієслівно-іменні словосполучення; різні конструкції тощо.

Ключові слова: українські східностепові говірки, віртуальна фонотека, діалектний монологічний текст-спогад, любов до землі, ментальна риса українців, сільськогосподарська лексика, номінації овочевих культур.

The article is concerned with peculiarities of lingual resources meant to express love for the land as the mental feature of the Ukrainians. On the basis of a dialect text-memoir monologue spotted in 2012 as the eastern steppe dialect in the village of Krasnoarmiiske of Novoazovsk Rural Area in Donetsk Region (nowadays the village of Khreshchatytske of Novoazovsk Community in Kalmius Rural Area of Donetsk Region (seized by the Russians in 2014)) from Hamalii Mykola born in 1949, a local resident (pensioner) whose education is 8 years of study at secondary school.

Vitality of the present research does not lie in the insufficient state of study of the newly built Ukrainian dialect areal of the south of Donetsk Region alone. Vitality of the present research also lies in the need to preserve the national dialect archive under the conditions of Russia/Ukraine war that caused forced migration and significant reduction in the number of dialect speakers, in particular in the number of indigenous residents of Russia-occupied populated areas.

The goal of the research is to describe lingual means meant to express love for the land as the feature of Ukrainian mentality on the basis of the aforementioned material. The following assignments made it possible to reach the goal: to spot the dialectal material; to record the dialectal discourse with the help of phonetic transcription; to define lingual means aimed at representation of love for the land as one of the elements of Ukrainian mentality. A particular dialect speaker's virtual speaking phonetics became the source of the research.

In the presented fragment of the eastern steppe discourse, love for the land as a segment of Ukrainian mentality reveals itself as love for gardening. Growing agricultural crops (vegetable crops) is a hard spadework that needs great effort under certain climatic conditions, in particular in the droughty eastern steppe region. The research found such lingual means of expressing love for the land, the mental feature of the Ukrainians, as nomination of vegetable crops as a component of agricultural lexis; sentences containing verbal forms *l'ub'lyu zan'imatys'* (люб'лю зан'їматис') and *zan'imatys'* (зан'їмайс') along with the substantivized pronoun *tsym* (цим) and the adverb *dav'no* (дав'но), all this directly signaling about passion for what people are fond of doing; repetitions; sentences; verbal forms; verbal-nominal word combinations; various constructions, etc.

We can see the prospects of the research studios as the opportunity to further study archival records of dialectal speaking typical of representatives of the eastern steppe dialect landscape (unfortunately, it is impossible to go on spotting oral dialect speaking now due to the warfare and seizure of a part of Donetsk Region). Further dialectological regional research will promote comprehensive lingual portrayal of each Ukrainian region, in particular Donetsk Region.

Key words: Ukrainian eastern steppe dialects, virtual phonetic archive, dialect text-memoir monologue, love for the land, mental feature of the Ukrainians, agricultural lexis, nomination of vegetable crops.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку слов'янської діалектології взагалі та української зокрема неможливо уявити дослідження своєрідності говіркового мовлення на різних мовних рівнях без використання зв'язних текстів. Вивчення діалектних текстів, безперечно, сприяє висвітленню особливостей світогляду, культури сільського спілкування, комунікативних властивостей говіркового мовлення.

Актуальність пропонованої розвідки зумовлена не лише недостатньою вивченістю українського новожитнього діалектного простору Південної Донеччини, а й потребою збереження національного говіркового фонду в умовах російсько-української війни, яка спричинила вимушену міграцію та значне скорочення кількості діалектоносіїв, зокрема чисельності корінних мешканців окупованих населених пунктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не випадково сьогодні ідеї текстоцентризму активно реалізують вітчизняні лінгвісти на мовному матеріалі, зібраному в різних українських говіркових континуумах (див., наприклад, праці М. Волошинової (опис структурних особливостей діалектних текстів про життя й побут східних слобожан) [1], К. Глуховцевої (аналіз східнослобожанських говіркових текстів про історичні події початку ХХ століття, житлові та господарські будівлі) [2; 3], Г. Гримашевич (характеристика світогляду закарпатців та поліщуків на базі діалектних текстів) [4], Т. Громко (опис сучасної текстографії степової говірки Кіровоградщини, використання діалектних текстів у курсовій роботі) [5; 6], В. Дворяніна (аналіз східностепових текстів різної тематики) [7; 8], В. Дячук (вивчення мовної картини світу діалектоносіїв на базі середньонадніпрянських і гуцульських текстів) [9], Н. Клименко (характеристика різноматичних східностепових текстів) [10], Я. Литвиненко (використання діалектних текстів як дидактичного матеріалу для учнів старших класів) [11], Г. Мартинової та Т. Щербини (студіювання менталітету середньонадніпрянців, специфіка укладання регіональних словників на матеріалі діалектних текстів) [12; 13] та ін.).

Мета дослідження – здійснити опис мовних засобів для вираження любові до землі як ментальної риси українців на базі східностепового діалектного тексту. Реалізацію мети уможливило розв'язання таких завдань: 1) зафіксувати в польових умовах говірковий матеріал; 2) записати діалектний дискурс фонетичною транскрипцією; 3) окреслити вербальні засоби, які орієнтовані на репрезентацію одного з вагомих елементів українського менталітету – любові до землі.

Матеріал і методи дослідження. Джерелом для роботи став говірковий монологічний текст-спогад, записаний 2012 року в селі Красноармійське Новоазовського району Донецької області (нині – село Хрещатицьке Новоазовської міської громади Кальміуського району Донецької області (окуповане з 2014 року)) від мешканця Гамалія Миколи Андрійовича, 1949 року народження, освіта – 8 класів.

У процесі студювання порушеної проблеми використано такі **методи**: експедиційний (фіксація фактичного матеріалу в українській східностеповій говірці Південної Донеччини, створення віртуальної фонотеки мовлення типового діалектоносія); описовий (виявлення й характеристика мовних одиниць); контекстуального аналізу (висвітлення специфіки функціонування говіркових мовних ресурсів у контексті).

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що любов українців до землі як риса національного характеру передавалася від покоління до покоління. Не випадково цей елемент вдачі етнічних українців оспіваний у класичній вітчизняній художній літературі. Позитивне забарвлення він має і в типовому діалектному дискурсі.

Зупинимося на фрагменті говіркового монологічного тексту, який свідчить про згадану вище рису української ментальності. Любов до землі в цьому разі виявляється в любові до городництва. Нижче подаємо ілюстративний матеріал, який демонструє особливості вирощування городніх культур: ну зан'їмайус' йа огородн'їч'єством / сад'її'ництвом // ну йак ска'зат' / йа л'убл'у цим зан'їматис' / і зан'їмайус' цим ўже даўно / і робл'у / йак ка'жут' / на огород'ї і ў'сад'ї та'ким от'образом // у'мене огорода дес' / сорок'сотих / сада'тоже дес' / сотих т'риц'ат' // на город'ї йа ви'раш'ч'уїу / в осноўном йа зан'їмайус' / ч'ас'ник у'мене / ци'бул'а / і зан'їмайус' / огородина у'мене / пом'їдор / ну ўс'а огородина / йак ви'бач'ите // посл'едн'ї годи т'емп'єратура' дужє п'їдн'ата / ўже у нас / йак ка'заў один про'ф'есор / висту'паў по тел'єв'їзору / шо о'це у нас с'коро'будут' суб'т'роп'їки // так шо при'ходиц'а / йако'с' по дру'гому ўсе це пере'ходить' / во'ди'мало / і'надо'шоп'виросли'овош'ч'ї / 'надо'шос' по дру'гому зан'їмаца цим //

йа ўже дл'а'себе'т'рет'їй год'м' та'ким'образом'цим'огородн'їч'єством // ну ч'ас'ник / це у'мене'озимий / садиц'а'на'зиму // йа зил'мой'сад'у / зил'мой / ч'ї / ка'жу / зил'мой / ос'їн'у'сад'у ч'ас'ник дес' в окт'абр'ї'м'їс'ац'ї // ви'бач'или / шо йа пе'ре'бе'ру'їдо'го / за два'м'їс'ац'а'надо'їдо'го / йа'їдо'го ўже убраў / розлуш'ч'їт' і шоп'в'їн / при'готовит' до по'сад'ки // і от'дето'сотих'дес'ат' йа сад'у ч'ас'ника / д'єлаїу'бороздки / розлуш'ч'їу'ї пот'ом ў'бороздки'сад'у // ну це дес' / ну ди'виц'а по по'год'ї'т'реба / ну в осноўном ў'конц'ї'окт'абр'а // посадиўши ч'ас'ник / йа зразу не загор'тайу'їдо'го / а приси'пайу'пе'ре'дноїем / дру'гих'удобр'ен'їй'їа не прин'їмайу / йак'кажут' / не прим'їн'айу // у'мене'їест' / кури там / так дес' пе'ре'дноїу'дос'тану / от'тут'їест' де ўз'ат' у с'л'їд'їу' / пот'їм приси'пайу'пе'ре'дноїем'ц'ї'ка'нави / і то'д'ї'ч'ут' / ч'ут' земл'ой'ї'на'зиму // йа то'д'ї'мул'ч'їруїу'їдо'го там'деч'їм / тут'лист'а ба'гато ў'саду / ў'мене'ж'са'д'м' / йа ка'заў / їест' / і на'криў і ўсе //

ї'пот'їм'о'це'ж'пере'ход'у'те'пер'ўже'т'рет'їй'р'їк / пере'ход'у'на'ци'бул'у // йа'с'їїу'ч'ор'нушкой / йа'їїї'с'їїу' / йак'кажут' / на'двохл'етн'у'кул'туру / с'їїу'ч'ор'нушкой / на'зиму'с'їїу'тоже // так ди'їл'ус' по по'год'ї / шоп'це'бу'ло / шоп'во'на не укор'їнилас' / но не з'їїш'ла // ну'надо'ўгадуват' // йа'ўгадуїу'це'д'їло / в осноўном'ви'ходе // с'їїу'ч'ор'нушку / так'само'приси'пайу'удобр'ен'їїем / ет'їм'пе'ре'дноїем'ї'мул'ч'їруїу // тоже'сотих'п'їат' дес' сад'у // і шо'о'це'хоч'у'ска'зат' / ч'о'го'це'їа'над'ц'ими'дво'ма'кул'турами'сил'но'у'їл'є'каїус' // йа'їїх'в'осноўном'не'поли'вайу'ї / йак'кажут' / ци'бул'а і ч'ас'ник'от'се'ми'не'дуг // каж'дий'ден'употр'єбл'ат' / і'ци'бул'а'ї'так'у'нас'каж'дий'ден'у'п'їш'ч'ї / а'ч'ас'ник'надо'по'го'лоўк'ї'їїсти // ну'во'на'ун'їч'то'жайє'ўс'ї'бол'ач'ки / ўс'ї'м'їкроби'ї'даже // от'їа'га'з'єту'ви'писуїу / Хо'з'айїн / там'п'ише'ц'а / о'писуїєц'а / та'ї'по'со'б'ї'ч'у'ствуїу / шо'не'дужє'їа'бол'їїу'ўс'ак'ими'бол'ач'ками // і'тоже'сад'у'у'ка'наўки // о'це'ж'їа'ска'заў / ци'бул'у'ї'мул'ч'їруїу / то'д'ї'дал'ше'їа'на'з'їму'шо'їа'сад'у' / дал'ше'їа'сад'у'на'зиму'мор'коўку'так'само / так'само'у'ка'наўки //

та'кже'на'з'їму'їа'ї'ук'роп'вис'ївайу // це'та'ка'сама'кул'тура / і'ви / може / ко'ли'бач'или / ну'так'їак'хто'зан'їмайєц'а'огородн'їч'єством // ос'пом'їдори'у'мене'в'осноўном'су'ход'ол'н'ї'ї'пом'їдор'вис'ївайу // і'ко'ли'ви'бач'ите'там / і'от'у'мене'в'осноўном'ц'ї'кул'тури //

йа сотих д'вац'ат' зан'їмаїу / йа йїх ви'сажуйу їс'ї на зиму // йак йа ка'заў / йа цим ви'груїу / ка'н'ешно / не без' пот'ер' //

пом'їдори пот'ом йа ш'ч'їл'нен'ко їс'їїу / **пом'їдори** пот'ом вес'нойу прор'ївайу / йак'шо їес'т' на це 'надобнос'т' // їс'їїу в осноўном 'ран':ї сор'та / і так'ї / і середн'ї сор'та //

ук'рона са'д'у ба'гато // ну **ук'рон** / йо'му їс'о роўно / в'їн ч'їм густ'їше / т'їм 'луч':е / а їесл'ї в'їн от'д'ел'но росте / в'їн нач'їнайе / йак' кажут' / нач'їнайе ї 'зонтики їти / та'кий 'тоўстий // ну в'їн не'хароший // йа ска'жу / с **пом'їдором** у 'мене н'їч'ого / 'даже не пере'сажуйу // 'сотих п'ят' так хара'шо з'їїшло // ну там ме'н'ї о'дин над'їлії / не'далеко жи'ве су'с'їд'и / йа не хот'її у 'їого брат' / 'ц'їми / 'етої ро'с:адої // ну над'їлії в'їн ме'не ц'ой ро'с:адої / і / ви з'найете / 'вискоч'її в'їн / то **пом'їдор** хара'ший / ну в'їн бол'її 'сил'но // 'доўго йа 'їого поли'ваў / во'ди ба'гато п'їшло / і по'н'їкс'а в'їн / йа'кийс' м'їлкий / і не 'хоч'у той ро'с:адої йа 'б'їл'ш зан'їмаца // **перец'** і **сине'н'к'ї** їест' пон'ем'нож'ку / 'тоже 'води ба'гато т'ребує / і росте так в'їн сла'бо / во'ди / во'ди / во'ди / а во'но пе'че / 'койде 'морш'ч'їца / ну це т'а'жол'а кул'тура / йа ж'ї ка'жу // ну то'д'ї о'це са'д'у **бур'ак** / 'тіл'ки 'ран'ше / го'раздо 'ран'ше / ч'їм во'ни 'пишут' // йа не прога'даў по 'ц'ому во'п'росу / шо поса'диї 'ран'ше / т'емп'ера'тура 'р'ез'ко п'їшла / на'бор т'емп'ера'тури / 'їлага 'р'ез'ко ушла / і прий'їло'с' // йа ус'н'їїу полу'ч'їт' їс'ходи **бур'ака** / їс'ходи **огур'ця** // **огурец'** на'сажуйу / йа вам ска'жу / ну то'го шо / ну тей **огурец'** / шо йа поса'диї / браў сво'їми с'ем'е'нами // в'їн 'добре з'їїшоў / ну а тей / шо ч'ут' ч'ут' доби'раў / там так'ї сор'та / хва'лили їїх / ну то в'їн на п'ат'дес'ат проц'ент'її / йа вам ска'жу / і з'їїшоў // прий'їло'с' на'сажуват' / с тим 'хуже бу'ло **огур'цем** // ну **огурец'** йа в осноўном уз'аў // густ'їше поса'диї **куку'рузи** 'сахарной' / і так во'но нор'мал'но бу'ло // ну / 'можна ска'зат' / шо **огурец'** їже од'їїшоў / не'ма 'їого // ну / те / шо ми хот'їлі / ми їз'али // ну / йа ска'жу / **каба'ч'ок** / та'ке 'м'елке // 'ран'ше прий'їло'с' са'дит' / 'ран'ше / пото'му шо 'р'ез'кий на'бор / і н'їх'то не ожи'даў / шо та'кий 'р'ез'кий на'бор т'емп'ера'тури бу'де // а те'пер п'їшло л'їто / і ос' во'но їже 'аўгуст' м'їс'ац' кон'ч'аїец'а // ну **ци'бул'у** у'браў // йа не ска'заў / йа аж'ї у 'прошлий год' са'диї / поса'диї 'тоже 'рано 'рано / 'рано / хот'а рекомен'дуїт' / йак прог'р'їец'а 'поч'ва / са'дит' / 'ету / 'будї'м ка'зат' / ма'лен'ку **ци'бул'ку** / ну арба'жейка во'на у нас назї'вайец'а // ну з ней ми їже полу'ч'аїем к'рупну **ци'бул'у** // йак т'їл'ки 'можна бу'ло 'вийти на ого'род' / йа з'разу 'вийшоў / поса'диї ц'у **ци'бул'ку** // так 'кажут' / йаки 'ч'о во'на по'па'де п'їд замороз'ки / то їсе 'н'їде ї ст'р'елку / 'буде не'годна // не прога'даў / йа вам ска'жу / йа їїїї 'тоже поса'диї у ка'наўки / за'сипаў пе'ре'гноїем і ч'ут' ч'ут' замул'ч'їроваў з'верху земл'ой і їсе // йа вам ска'жу / шо йа їїїї раз'їл'ї два полиї і во'на / ви ска'ж'їт' шо / 'вискоч'їла з'разу і п'їшла і п'їшла / **ци'бул'у** їже ї у'браў 'тоже //

і те'пер шо ска'жу // ну та'ке / **кабак** / їест' **кабак** // а от' йа 'хоч'у ска'зат' / ї позап'рошлом го'ду ї 'мене **кар'тошка** / 'вийшла 'добре / не'ба'гато їїїї / 'сотих п'ат' / та і ї 'ц'ому го'ду н'їч'ого // поли'ваїт' **кар'тошку** // йа ч'уїу / су'с'їди і 'жалуйуц'а / не'ма **кар'тошки** // йа шо з'робиї / з'робиї бо'роздки / там плу'жок у 'мене їест' та'кий / з'робиї бо'роздки / поса'диї **кар'тошку** / і ну при'сипаў пе'ре'гноїем / і б'їл'ш н'їч'ого / 'земл'у 'даже не 'сипаў з'верху / при'сипаў / та'кий м'їлкий пе'ре'гноїї // і 'тоже раз'їл'ї / ну по 'моїему раз'ї йа їїїї поли'ваў / і во'на 'вискоч'їла / 'вискоч'їла / йак'раз'ї маїс'к'ї о'ц'ї дожд'ї помо'гли / во'ни / ї ка'наўках во'да оста'їец'а / і 'ч'ерез' пе'ре'гноїї п'їшла і о'це ж'ї дожд'їк їде / а пе'ре'гноїї п'їд'мач'уйец'а / і хара'шо хара'шо це їсе 'д'їло про'мач'уйе //

п'от'ом / шо йа 'хоч'у ска'зат' / **пом'їдори** ж'ї йа са'д'у / 'ето в осноўном с'ем'е'нами / 'койде пере'сажуйу / ка'н'ешно // 'можна ска'зат' / шо та'ких 'ран':їх **пом'їдор** у 'мене не'ма / ну їест' н'ем'ного / ну во'ни ос' їже п'їд'ход'ат' // ї 'мене і 'добр'ї **пом'їдори** / і поли'ваїу / п'раўда / три 'їл'ї ч'е'тур'ї поли'ва з'робиї / їест' **пом'їдори** / і ш'ч'ас полиї при'кра'тиї / хай дозр'їваїт' / то шо нач'їнайу поли'ват' / во'ни нач'їнайут' пе'к'тис' і го'р'їт' / ну у 'мене во'ни не о'собо там їест' / йак' кажут' // от' **куку'руза** / **куку'руза** 'тоже їже вис'їхайе / су'ха / ну не т'рогаїу йа по'ка ту **куку'рузу** // шо йа ш'ч'е 'хоч'у ска'зат' / овош'їч'ами 'надо зан'їмаца //

йа |рано ўста|йу / по|годи так'і ш'ч'ас / до дв'єднацат'і / до |ч'асу ч'і йак-і до дв'єднацат'і / до о|д'інац'ати ш'ч'е |можна ро|бит' / |пот'ім ўже |некло / не|л'із'а н'іч'ого |д'елат' // і по|том ш:ес'т'і / с полс'ед |мого нач'інайу ро|бит' // ну **цим зан'імайус' і усп'івайу** / |д'іти по|ма|гайут' н'емного // так усп'івайу / шо там про|б'ігс'а / про|по|лоўс'а / о|го|род^м не о|собо зр'азний.

Як видно із пропонованого фрагменту діалектного мовлення, вирощування рослинницької сільськогосподарської продукції є нелегкою справою, яка потребує значних зусиль у певних кліматичних умовах, зокрема в засушливому східностеповому ареалі. Захоплення городництвом є виявом любові до землі.

Насамперед до маркерів улюбленої справи інформанта (і водночас любові до городництва) належать номінації овочевих культур, вирощування яких є традиційним для мешканців зазначеного регіону: ч'ас'ник, ци|бул'а (ци|бул'ка), пом'ідор, мор'коўка, ук|роп, |перец', |сине^н'к'і, бур'ак, огу|рец', куку|руза, каба|ч'ок, ка|бак, кар|тошка.

Важливо виділити такий засіб вербалізації любові до землі як ментальної риси українців у фрагменті східностепового діалектного монологічного тексту-спогаду: наявність речень із дієслівними формами л'убл'у зан'іматис', зан'імайус' разом із субстантивованим займенником **цим** та прислівником **даўно**, які безпосередньо вказують на потяг до улюбленої справи (**йа л'убл'у цим зан'іматис' / і зан'імайус' цим ўже даўно**). Це захоплення селянина підкреслюють і повтори: ну зан'імайус' йа о|го|родн'іч'еством / сад'іў|ництвом; в осноў|ном йа зан'імайус'; і зан'імайус'; овош'ч'ами |надо зан'імаца та ін.

Зауважимо, що інформант дістає задоволення від роботи на городі, сприймає її як процес, що потребує постійного вдосконалення (говірконосій дивиться телевізор, читає поради городників і садівників у спеціальній газеті, прислухається до них, але робить і свої висновки: **посл'едн'і |годи т'емп'ера|тура |дуже н'ідн'ата / ўже у нас / йак ка|заў о|дин про|ф'есор / висту|пай по тел'ев'ізору / шо о|це у нас с|коро |будут' суб'т|роп'іки // так шо при|ходиц'а йакос' по дру|гому ўсе це пере|ходить' / во|ди |мало / і |надо шоп |виросли |овош'ч'і / |надо шос' по дру|гому зан'імаца цим; пере|ход'у на ци|бул'у // йа |с'іўу ч'ор|нушкой / йа й'іў |с'іўу / йак |кажут' / на дво|х'л'етн'у кул'туру; ч'ого це йа над |цими дво|ма кул'турами |сил'но уўл'е|кайус' // йа йіх в осноў|ном не поли|вайу і / йак |кажут' / ци|бул'а і ч'ас'ник от се|ми не|дуг; от йа га|з'ету ви|писуйу / Хо|з'айн / там |пише|ц'а / о|писуйец'а; ну то|д'і о|це сад'у бур'ак / |тіл'ки |ран'ше / го|раздо |ран'ше / ч'ім во|ни |пишут' // йа не про|гадаў по |ц'ому воп|росу / шо поса|диў |ран'ше; ну ци|бул'у уб|раў // йа не ска|заў / йа аж^м у |прошлий год^м са|диў / поса|диў |тоже |рано |рано / |рано / хот'а ре|комен|дуйут' / йак про|гр'іец'а поч'ва / са|дит').**

Доцільно звернути увагу на процес роботи, який описаний переважно за допомогою дієслівних форм та дієслівно-іменних словосполучень: ну ч'ас'ник / це у |мене о|зимий / |садиц'а |на_зиму // йа зи|мой са|д'у / зи|мой / ч'і / ка|жу / зи|мой / |ос'ін':у са|д'у ч'ас'ник дес' в окт'абр'і |м'іс'ац'і // ви |бач'или / шо йа не|ре|бе|ру його / за два |м'іс'ац'а |надо його / йа його ўже уб|раў / роз|луш'ч'ім' і шоп в'ін / при|готовит' до по|сад'ки // і от |дето |сотих |дес'ат' йа са|д'у ч'ас'ника / |д'елайу бо|роздки / роз|луш'ч'іў і по|том ў бо|роздки са|д'у // ну це дес' / ну ди|виц'а по по|год'і |треба / ну в осноў|ном ў кон|ц'і окт'абр'а // поса|диўши ч'ас'ник / йа зразу не за|гор'тайу його / а приси|пайу не|ре|з'нойем / дру|гих удо|бр'ен'ій йа не прин'імайу / йак |кажут' / не прим'ін'айу // у |мене йест' |кури там / так дес' не|ре|з'нойу дос|тану / о|тут йест' де ўз'ат' у сус'ід'іў / |пот'ім приси|пайу не|ре|з'нойем ц'і ка|нави / і то|д'і ч'ут' ч'ут' земл'ой і на_зиму // йа то|д'і мул'ч'іруйу його там |деч'ім / тут |лист'а ба|гато ў са|ду / ў |мене ж^м сад^м / йа ка|заў / йест' / і на|криў і ўсе.

Говірконосій систематично працює на городі та, очевидно, задоволений результатом, про що свідчить набір дієслівних форм: ну **цим зан'імайус' і усп'івайу** / |д'іти по|ма|гайут' н'емного // так усп'івайу / шо там про|б'ігс'а / про|по|лоўс'а / о|го|род^м не о|собо зр'азний.

Спостерігаємо таку особливість: інформант сприймає записувача діалектного матеріалу як людину, що також любить і знає городництво (засвідчено конструкції з дієслівним компонен-

том *бач'яти*: ну *ўс'а огородина / йак ви бач'ите; ви бач'или / шо йа не^нре^нбе^нру йо^нго; і ви / може / коли бач'или / ну так йак хто зан'і^нмаец'а огородн'іч'еством; і коли ви бач'ите там).*

Досліджуваний фрагмент тексту дозволяє виділити низку мовних особливостей, які характерні для східностепових говірок:

– випадки акання: *ви^нраш'ч'уйу, хара^нроший, хара^ншо, не^нхара^нроший, п'ід^нмач'уйец'а, про^нмач'уйе;*
– дзвінкі приголосні в кінці слів і в середині слів перед глухими повністю або частково втрачають дзвінкість: *суб^нт^нроп'іки, до по^нсад^нки, замороз^нки, сад^н, су^нс'ід^н, раз^н, шоп'щоб^н;*

– уживання [з] замість відповідної африкати: *куку^нруза;*

– здебільшого пом'якшена вимова шиплячих [ш] і [ч]: *ви^нраш'ч'уйу, ч'ас^нник, бач'ите, ч'і'чи', роз^нлуш'ч'ім', мориш'ч'іца, ч'ім'чим', н'іч'ого, ш'ч'е* (хоча можливе вживання і твердого шиплячого [ч]: *не^нче*);

– наявність шиплячого [ш] замість двох шиплячих [шч]: *так шо'так що', шоп'щоб', шос'щось', шо'що';*

– паралельне вживання короткого твердого та пом'якшеного [ц] у дієслівних формах на *-ться*: *зан'і^нмаца, мориш'ч'іца, при^нходиц'а, сад^ниц'а, пише^нц'а, о^нписуיעц'а, про^нгр'ійец'а, п'ід^нмач'уйец'а;*

– іменники І відміни в орудному відмінку однини й адвербіалізовані іменники можуть мати закінчення *-ой*: *зем^нл'ой, ч'ор^ннушкой, ро^нс:адо^нй, зи^нмой;*

– відсутність протетичного [н'] у формі непрямого відмінка особового займенника (вживання прийменника із займенником): *не хот'і^н у'його брат';*

– наявність в інфінітиві кінцевого [т'] замість суфікса *-ти*: *роз^нлуш'ч'ім', брат', на^нсажуват', ска^нзат', ка^нзат', са^ндит', поли^нват';*

– поширення дієслівних форм без чергування приголосного в коренях: *са^нд'у, пере^нход'у, ви^нсажуйу, пере^нсажуйу, не пере^нсажуйа^н, на^нсажуйа^н;*

– закінчення 3-ї особи однини теперішнього часу без кінцевого [т']: *ви^нходе;*

– суржикові елементи: *пос^нл'едн'і'годи, та^нким'образом, то^нже, в окт'абр'і'м'іс'ац'і, ў^нже'аўгуст'м'іс'ац', на^ндо, удоб^нр'ен'ійем, д'елайу, ч'ут'ч'ут', уўл'екайус', употр'ебл'ат', ун'іч'то^нжайе, полу^нч'айем, год^н, у п^нрошлий'год^н, ў позап^нрошлом'го^нду, кан'ешно, не без^нпот'ер', на^ндобнос'т, поч'ва та ін.*

Емоційно-експресивного забарвлення поданий фрагмент тексту набуває завдяки наявності прислів'я *йак кажут' / цибул'а і ч'ас^нник от се^нми не^ндуг*; повторів для підсилення вияву ознаки: *во^нди / во^нди / во^нди* 'дуже багато води' (*п^нре^нц' і'сине^нк'і'йест' пон'емнож^нку / то^нже'води'багато'требує / і'рос'те так в'ін'слабо / во^нди / во^нди / во^нди / а'во^нно'не^нче*), *рано'рано* 'дуже рано' (ну *цибул'у'убра^н // йа'не'ска^нзай' / йа'аж^н у'п^нрошлий'год^н са^нди^н / поса^нди^н'то^нже'рано'рано / рано*), *хара^ншо хара^ншо* 'дуже добре' (і *хара^ншо хара^ншо'це'ўсе'д'іло'про^нмач'уйе*), і *п'ішла і п'ішла* 'швидко рости' (і *во^нна / ви'ска^нж'іт'шо / виско^нч'іла'зразу'і'п'ішла і п'ішла / цибул'у'ўже'й'убра^н'то^нже*); зменшено-пестливих форм *ма^нлен'ку'цибул'ку* (*ету / буди^нм'ка^нзат' / ма^нлен'ку'цибул'ку*), *плу^нжок* (*йа'шо'зроб^ни^н / зроб^ни^н бо^нроздки / там'плу^нжок'у'мене'йест' та^нкий / зроб^ни^н бо^нроздки*) тощо.

Висновки. Отже, проаналізований мовний матеріал маніфестує один із сегментів українського менталітету – любов до землі, яка в поданому фрагменті східностепового дискурсу відображена як любов до городництва. І навіть посуха, що часто трапляється в східностеповому обширі, не є великою перешкодою для справжніх шанувальників вирощування культурних рослин. Виділено низку вербальних засобів вираження любові до землі як ментальної риси українців: номінації овочевих культур як складник сільськогосподарської лексики; речення з дієслівними формами *л'убл'у зан'і^нматис', зан'і^нмайус'* разом із субстантивованим займенником *цим* та прислівником *да^нно*, які безпосередньо сигналізують про потяг до улюбленої

справи; повтори; речення; дієслівні форми; дієслівно-іменні словосполучення; різні конструкції тощо.

Перспективи наукових студій убачаємо в подальшому вивченні архівних записів діалектного мовлення представників східностепового говіркового ландшафту (на жаль, фіксацію усного говіркового мовлення наразі продовжити неможливо через активні бойові дії та окупацію частини території Донеччини). Новітні діалектологічні регіональні дослідження сприятимуть комплексному мовному портретуванню кожного українського регіону, зокрема Донеччини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волошинова М. Діалектний текст як джерело інформації про побут східних слобожан. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 2 (44). С. 5–14. URL: <http://hdl.handle.net/123456789/9358> (дата звернення: 22.10.2024).
2. Глуховцева К. Особливості семантичної структури діалектних текстів про важливі історичні події початку XX століття. *Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej*, 55. Warszawa, 2020. Article 1924. URL: <https://doi.org/10.11649/sfps.1924> (дата звернення: 22.10.2024).
3. Глуховцева К. Спонтанність діалектних текстів про житлові та господарські будівлі. *Лінгвістика* : зб. наук. пр. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2021. № 1 (43). С. 4–15. URL: <http://ling.luguniv.edu.ua/index.php/ling/article/view/73/77> (дата звернення: 22.10.2024).
4. Гримашевич Г. Репрезентація світогляду закарпатця й поліщука крізь призму діалектного тексту. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 2 (46). С. 68–73. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/256634> (дата звернення: 22.10.2024).
5. Громко Т. Сучасна текстографія діалектоносіїв степової говірки. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія : Філологічні науки*. Кропивницький : Видавництво «КОД», 2019. Вип. 175. С. 29–33. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzs_2019_175_8 (дата звернення: 22.10.2024).
6. Громко Т. В. Текст як джерело моноговіркового опису, представленого в курсовій роботі з української діалектології. *Сучасний педагог* : колект. наук. монографія. Дніпро : Акцент ПП, 2020. Т. 2. С. 229–240.
7. Дворянкін В. О. Зі спостережень над українською східностеповою діалектною оповіддю-спогадом. *International scientific conference "The issues of modern philology and creative methods of teaching a foreign language in the European education system"* : conference proceedings (December 28–29, 2021. Venice, Italy). Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2021. P. 8–11. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-180-0-1> (дата звернення: 22.10.2024).
8. Дворянкін В. О. Транспортна лексика в українському східностеповому діалектному тексті. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип. 49, т. 1. С. 46–49. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v49/part_1/13.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
9. Дячук В. Р. Сміслові елементи концепту *мати* в похідних від іменників *мати* й *неня* в українських середньонадніпряньських і гуцульських говірках. *Gwary Dziś*. 2023. Vol. 16. S. 53–64. URL: <https://doi.org/10.14746/gd.2023.16.5> (дата звернення: 22.10.2024).
10. Клименко Н. Діалектні тексти як джерело дослідження генези та сучасного стану українських говірок Донеччини. *Лінгвістичні студії / Linguistic Studies* : зб. наук. пр. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2018. Вип. 35. С. 135–140. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2018_35_23 (дата звернення: 22.10.2024).
11. Литвиненко Я. О. Діалектні тексти як навчальний ресурс на уроках української мови. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія : Педагогічні науки*. Черкаси, 2020. Вип. 2. С. 253–258. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3864/4135> (дата звернення: 22.10.2024).
12. Мартинова Г. І. Вербалізація менталітету середньонадніпрянців у діалектному тексті. *Діалекти в синхронії та діахронії: загальнослов'янський контекст*. Київ : КММ, 2014. С. 327–332. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/Dialekty-v-synhroniyi-ta-diahroniyi-2014.pdf> (дата звернення: 22.10.2024).
13. Мартинова Г., Щербина Т. Діалектний текст як джерело регіональних словників. *Gwary Dziś*. 2022. Vol. 15. S. 71–82. URL: <https://doi.org/10.14746/gd.2022.15.8> (дата звернення: 22.10.2024).